

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matevž Podjed

Dualnost novinarskega trga delovne sile

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matevž Podjed

Mentor: prof. dr. Miroslav Stanojević

Dualnost novinarskega trga delovne sile

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

ZAHVALA

Na tem mestu bi se rad najprej zahvalil mentorju red. prof. dr. Miroslavu Stanojeviću, ki je mojo zagnanost in željo po (pre)obsežnem opisovanju problematike uspel usmeriti v bistvena vprašanja diplomskega dela.

Zahvalo dolgujem tudi vsem tistim, ki so z razumevanjem sprejeli kak dan moje odsotnosti z dela in tistim, ki so poslušali moje – včasih nejasne – teze o stanju na področju novinarskega trga delovne sile.

Hvala tudi vsem kolegom, ki so si vzeli čas za odgovore na vprašanja.

DUALNOST NOVINARSKEGA TRGA DELOVNE SILE

V diplomski nalogi sem se lotil problematike dvojnega trga delovne sile. Skušal sem dokazati, da je novinarski trg dela v Sloveniji segmentiran na primarni in sekundarni trg, kot to dualnost opisujem v teoretičnem uvodu. V glavnem besedilu sem najprej s statusom redno zaposlenih novinarjev na eni strani definiral obstoj primarnega trga dela, hkrati pa z značilnostmi samostojnih in svobodnih (honorarnih) novinarjev dokazoval obstoj sekundarnega trga dela. Osredotočil sem se tudi na iskanje vzrokov in posledic te dvojnosti. Pri tem nisem mogel mimo vloge politike, ki je v preteklih letih oblikovala medijsko zakonodajo in omogočila številčni razmah predvsem manjših medijev, ki danes pretežno zaposlujejo honorarne novinarje in tako ustvarjajo sekundarni trg dela. Hkrati pa sem natančno opisal tudi potek novinarske stavke, ki jo je sindikat izpeljal leta 2004. V obdobju stavke se je dvojnost novinarskega trga delovne sile najlepše pokazala, v zaključku diplomskega dela pa sem skušal dokazati tudi, da je stavka to dvojnost pravzaprav okrepila. Povsem ob koncu sem skušal nakazati še nekaj rešitev obstoječega stanja, ki za neodvisno in profesionalno novinarstvo trenutno ni dobro.

KLJUČNE BESEDE: segmentacija, dvojni trg dela, novinarstvo, stavka

DUALITY OF JOURNALISTIC LABOUR MARKET

In my graduation thesis I have tackled the problem of the dual labour market. I tried to prove that the journalistic labour market in Slovenia is segmented into two markets, namely the primary and the secondary, as is described in the theoretical introduction to my thesis. In the main part I first defined the existence of the primary market by describing the status of full-time journalists, which I contrasted to the characteristics of freelance and independent journalists (part-time journalists) to prove the existence of the secondary market. I also tried to find the causes and consequences of the above mentioned duality. I could not neglect the part politics plays, because in recent years it shaped the legislation of the media and by doing this, it enabled the high rise of the smaller media, which today employ mostly part-time journalists and are thus creating the secondary market. I also fully described the journalist strike which was carried out in 2004 by the trade union. During this strike the duality of the journalistic market was very much evident and thus in the final part of my thesis, I also tried to prove that the strike actually strengthened the duality. At the end I also suggested a few possible solutions of the current condition, which is not good for independent and professional journalism.

KEY WORDS: segmentation, dual labour market, journalism, strike

KAZALO

UVOD.....	8
TEORETIČNI UVOD.....	10
1 SEGMENTACIJA TRGA DELOVNE SILE.....	10
1.1 DEFINICIJE.....	10
1.2 DUALNI TRG DELOVNE SILE.....	11
1.2.1. Značilnosti primarnega trga dela.....	11
1.2.2. Značilnosti sekundarnega trga dela.....	12
1.2.3. Interni, eksterni, primarni, sekundarni.....	12
2 PROFESIJE.....	13
2.1 PROFESIJA ALI POKLIC (OBRT).....	13
2.2 PROFESIONALIZACIJA.....	14
ŠTUDIJA PRIMERA.....	15
1 KLJUČNI AKTERJI MEDIJSKEGA PROSTORA.....	15
1.1 NOVINARJI.....	15
1.2 SINDIKAT NOVINARJEV SLOVENIJE.....	16
1.3 DELODAJALSKI ZDRUŽENJI.....	16
1.4 MEDIJI.....	17
2 DVOJNI TRG DELA V PROFESIJI.....	18
2.1 REDNO ZAPOSLENI.....	18
2.2 HONORARNO ZAPOSLENI.....	18
2.3 JAVNA RADIOTELEVIZIJA.....	20
2.4 VEČER, DNEVNIK, PRIMORSKE NOVICE, POP TV.....	21
3 VZROKI DVOJNOSTI NOVINARSKEGA TRGA DELOVNE SILE.....	22

3.1	TRANZICIJA, DEMOKRACIJA, POPLAVA MEDIJEV.....	22
3.2	LASTNIŠTVO MEDIJEV.....	23
3.3	NEENOTNOST PROFESIJE.....	25
3.3.1	Delitev po članstvu.....	25
3.3.2	Ni zavesti, pripadnosti.....	26
3.4	VLOGA POLITIKE.....	26
3.4.1	Vpletanje v medijske hiše.....	26
3.4.2	Dve stanovski združenji.....	27
4	POSLEDICE OBSTOJA DVOJNEGA TRGA DELOVNE SILE.....	28
4.1	PLAČE IN DELOVNI ČAS.....	28
4.1.1	RTV Slovenija.....	29
4.1.2	Komercialna televizija POP TV.....	30
5	NOVINARSKA STAVKA OKTOBRA 2004.....	31
5.1	KOLEKTIVNA POGODBA 1991.....	32
5.2	ODNOS SINDIKAT : DELODAJALCI.....	33
5.3	STOPNJEVANJE PRITISKOV.....	34
5.4	KDO JE STAVKAL?.....	35
5.5	SOLIDARNOST KOT IZGOVOR.....	36
5.6	POLITIČNI KONTEKST STAVKE.....	38
5.7	STANJE DANES.....	41
5.8	KAJ BI PRINESLA NOVA KOLEKTIVNA POGODBA.....	42
5.8.1	Lokalni nivo.....	42
5.8.2	Večje medijske hiše.....	43
	ZAKLJUČEK.....	44
1	POTRJEVANJE HIPOTEZE.....	44
1.1	POGLABLJANJE RAZKOLA.....	44
1.2	NOVO RIVALSTVO, NOVA GENERACIJA?.....	44

2	OBSTAJA REŠITEV?.....	45
2.1	PREOBLIKOVANJE ZBORNICE.....	45
2.2	SPREMEMBA ZAKONA O RTV.....	46
2.3	OMEJITVE VSTOPA V PROFESIJO.....	46
2.4	DRŽAVNO NOVINARSTVO.....	47
	LITERATURA.....	48

UVOD

Z osamosvojitvijo leta 1991 pride v Sloveniji do velikih sprememb tudi na področju dela in zaposlovanja. Na trgu dela se tako v naslednjih letih pričnejo uveljavljati principi fleksibilnega zaposlovanja, ki so bili po desetletjih polne zaposlenosti nekaj povsem novega v domačem gospodarstvu. Prav omenjena fleksibilizacija ali, morda širše, liberalizacija zaposlovanja je močno zaznamovala tudi trg novinarske delovne sile. Principi prožnega načina zaposlovanja so se namreč zaradi povečanih potreb po novinarjih izjemno razširili prav na medijskem področju.

Zato sem se v diplomski nalogi lotil raziskovanja tega, kot se je izkazalo, problema. Osredotočil sem se na ključne dejavnike, ki oblikujejo novinarski trg dela. Ukvarjal sem se torej s tem, kako so prožne oblike zaposlovanja (predvsem samozaposlovanje) v povezavi z demokratizacijo medijskega prostora vplivale na novinarski trg delovne sile in kako je s tem povezan nastanek izjemno velikega števila novih medijev skupaj z bojem za njihovo lastništvo ter političnimi interesi povzročil polarizacijo novinarskega trga delovne sile. Več indicev namreč kaže, da je novinarski trg dela močno polariziran, torej obstaja dvojni trg delovne sile, točno tako kot delitev na primarni in sekundarni trg dela opisuje teorija. Natančneje se bom torej v diplomski nalogi lotil dokazovanja obstoja dvojnega trga novinarske delovne sile.

Iskanje vzrokov za nastanek in posledice obstoja dvojnega trga delovne sile mi je predstavljajo poseben izziv. Predvsem zato, ker kot »priučeni« novinar na RTV Slovenija že devet let, z nekaj tistega osnovnega znanja, ki sem ga osvojil na fakulteti, pa tudi z nekaj intuicije, opažam ta problem. Zakaj problem? Dvojnost trga dela namreč v industriji ni nič posebnega, morda je celo zaželjena. Tu pa nastane razlika. Družbena vloga novinarske profesije je za razvoj demokracije bistvena, dvojnost novinarskega trga pa predstavlja grožnjo socialni varnosti, enotnosti in profesionalnosti novinarjev, saj so omenjene lastnosti nujno potrebne za občutljivost profesije na morebitno poseganje (predvsem politike) v samostojnost medijev in novinarjev.

Za lažje dokazovanje in razumevanje razsežnosti dvojnosti novinarskega trga dela sem se v diplomski nalogi natančneje posvetil tudi novinarski stavki, ki jo je Sindikat novinarjev Slovenije pričel 4. oktobra 2004, na dan slovenskih parlamentarnih volitev. Kmalu po končani stavki se je izkazalo, da je oktobrska novinarska stavka pravzaprav legitimirala obstoj dvojnega trga novinarske delovne sile. Predstavil bom dokaze, da so novinarji s primarnega trga dela (uradno) stavkali za novinarje s sekundarnega trga dela, a so bili pri tem neenotni, še več, izkazalo se je, da novinarji s sekundarnega trga dela njihovih zahtev niso dobro razumeli ali pa so stavko videli celo kot priložnost za preboj na primarni trg dela. Tu se skriva tudi ključna hipoteza moje diplomske naloge, ki jo bom seveda skušal tudi dokazati. Predpostavka torej je, da novinarska stavka leta 2004 ni rešila nobene težave profesije, še več – dvojnost novinarskega trga delovne sile se je po njej še poglobila.

Po mojem mnenju imajo pri vsem dogajanju na slovenskem medijskem področju izjemno pomembno vlogo tudi politika oziroma politične stranke, ki z zakonodajo oblikujejo osnovne okvirje delovanja medijev. Zato bom pri vsakem poglavju skušal predstaviti tudi vpliv politike in političnih strank, za katere se zdi, da jim liberalna zakonodaja in z njo povezan nered na medijskem področju v precejšnji meri ugajata.

TEORETIČNI UVOD

1 SEGMENTACIJA TRGA DELOVNE SILE

1.1 DEFINICIJE

O segmentaciji na trgu delovne sile je prvi govoril sociolog John Stuart Mill, ki je ob obstoječih klasičnih in neoklasičnih teorijah (temelječih na principu svobode trga Adama Smitha) uspel oblikovati alternativo. Stephen W. Smith tako kot prvo Millovo predpostavko navaja, da je trg dela sestavljen iz cele vrste skupin, med katerimi pa odnos ni tekmovalen (Smith 1994). To stališče je predvsem med nekaterimi ekonomisti in sociologi zaživel v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja. Ti pač trga dela ne vidijo kot sistem, kjer med delodajalci in delavci vse teče gladko in zato ni razloga za obstoj posameznih segmentov (taka je neoklasična predpostavka). »Segmentirani trgi dela so posledica odnosov delodajalci–delavci. Vprašanje je le, v kolikšni meri so segmentirani, kako in zakaj.« (Tilly in Tilly v Smelser in Swedberg 1994, 294) Ključno za razumevanje segmentacijskih teorij je, da se te osredotočajo na skupine poklicev (poslov) na trgu dela, ki se med seboj razlikujejo (skupine) glede na neke ključne značilnosti:

- potrebne veščine in šolanje,
- varnost zaposlitve,
- možnosti za napredovanje,
- širino delovnih nalog enakega posla,
- nivo sodelovanja delavca pri odločitvah,
- višino nadomestila (plače).

(Tilly in Tilly v Smelser in Swedberg 1994, 294)

Pri segmentacijskih teorijah je izjemno pomembna tudi mobilnost, saj za segmentirane trge dela velja, da je mobilnost delavcev znotraj nekega segmenta trga precej večja kot med posameznimi segmenti trga dela. Zato je segmentacija lahko vzrok nekakšnega sita,

zapirala (Abercrombie in dr.2000), ki pač nekaterim ljudem omejuje vstop v nekatere poklice.

Segmentacijskih teorij je več. »Insider-outsider« teorija pojasnjuje obstoj dveh skupin na trgu dela, ki se razlikujeta glede na določene lastnosti članov skupine (zaposlenost, članstvo v sindikatu ...). Druga je vezana na razumevanje trga kot skupka množice poslov, v katerih prevladujejo predvsem moški, in na drugi strani neke množice poslov, ki so značilni za ženske. Pravzaprav se ta hipoteza osredotoča na diskriminacijo na trgu dela glede na spol. Tretja teorija je za diplomsko nalogo najpomembnejša, gre za teorijo o dvojnem trgu delovne sile.

1.2 DUALNI TRG DELOVNE SILE

Teorija se je razvila v želji po pojasnjevanju, zakaj posamezniki kljub doseženi izobrazbi in lastnim željam ne morejo priti do željenih zaposlitev. Temelj teorije je teza, da na trgu delovne sile obstajata dva sektorja, med katerima delavci izjemno težko ali pa sploh ne prehajajo. Ta mobilnost zavisi od posedovanja nekih lastnosti, ki jih posamezni sektor, industrija ali poklic zahtevajo (Ignjatović 2002). Teorija o dualnem trgu delovne sile trg dela razdeli na primarni in sekundarni trg s tipičnimi značilnostmi prvega in drugega.

1.2.1 ZNAČILNOSTI PRIMARNEGA TRGA DELA

- Nujna je določena količina znanja, izobraževanja za opravljanje dela v tej skupini (možnost pridobivanja znanja na delovnem mestu),
- dobre delovne razmere,
- stabilnost zaposlitve,
- možnosti za napredovanje,
- prisotnost in uveljavljanje delovnih pravil,

- relativno visoka nadomestila (plače).

(Piore in Doeringer v Smith 1994, 102; Abercrombie in dr. 2000, 193)

1.2.2 ZNAČILNOSTI SEKUNDARNEGA TRGA DELA

Za Pioreja in Doeringerja gre na tem področju za nekakšna dela »v slepi ulici«, za katera so značilne ravno nasprotni poteze, kot veljajo na primarnem trgu dela:

- nižje mezde in omejene koristi,
- slabe delovne razmere,
- visoka gibljivost delovne sile,
- majhne možnosti za napredovanje,
- samovoljen in nestalen nadzor.

(Piore in Doeringer v Smith 1994, 102; Abercrombie in dr. 2000, 193)

1.2.3 INTERNI, EKSTERNI, PRIMARNI, SEKUNDARNI

Nekateri raziskovalci so teorijo razširili v »štirikratno klasifikacijo specifičnih trgov dela« (Scott in Marshall 2000, 353) in klasični delitvi na primarni in sekundarni dodali delitev na interni in eksterni trg dela. Tako za službe na primarnem internem trgu dela velja, da so najbolj varne, za opravljanje teh je potrebno dolgo in specifično izobraževanje na delovnem mestu, delavci imajo možnost napredovanja, visoko stopnjo avtonomije in dobre plače. Za primarni eksterni trg dela so značilna znanja, ki so bližje obrti, spretnosti in so bolj specifična za posamezne poklice kot pa za posamezna podjetja. Pogosto so na tem trgu delavci zaposleni pogodbeno ali celo samozaposleni. Sekundarni interni trg dela ponuja posle, ki so slabo vrednoteni, a imajo nekaj zahtev po izobraževanju na delovnem mestu in nekaj avtonomije ter možnosti za napredovanje. Medtem pa sekundarni eksterni trg dela ponuja delovna mesta, ki zahtevajo malo usposobljenosti, malo avtonomije in odgovornosti ter slab zaslužek v slabih delovnih pogojih (Scott in Marshall 2000). Ti koncepti so posebej značilni za ZDA, kjer je teorija

o dvojnem trgu dela pogosto uporabljena za pojasnjevanje segregacije v zaposlovanju. Tako naj bi se na sekundarnem trgu pogosteje znašle ženske, manjšine in etnije (Abercrombie in dr. 2000).

Čeprav je v literaturi moč prebrati tudi nekaj pomislekov o upravičenosti teorije, ker se trgi od države do države močno razlikujejo, je osnovna predpostavka o dvojnem trgu prenosljiva oziroma univerzalna. V tretjem svetu, na primer, obstaja ločitev na formalni in neformalni trg dela. Na Japonskem so se ukvarjali z urejenim in neurejenim (regular, non-regular) trgom dela, v Franciji pa so nekateri raziskovalci razlikovali moderen in tradicionalen segment trga dela (Tilly in Tilly v Smelser in Swedberg 1994). Prav teza o slednjem je morda zanimiva tudi za novinarski trg dela v Sloveniji.

2 PROFESIJE

2.1 PROFESIJA ALI POKLIC (OBRT)

Tudi za novinarstvo je na nek način značilna dvojnost. Gre za soglasje o tem, da je novinarstvo nekako med profesijo in klasičnim poklicem oziroma obrtjo (Splichal in Sparks 1994). Novinarstvo se v profesijo uvršča zaradi obstoja klasičnih značilnosti le te (na primer etičnih kodeksov, ki novinarstvu postavljajo etične okvirje dela). »Novinarji niso klasični delavci, podobni tistim v tovarni obutve, oni imajo odgovornost za svoj proizvod, ki mora biti skladen z etičnimi standardi profesije. To proizvajalca obutve ne zanima.« (Malović in drugi 2007, 43). Toda na drugi strani novinarstvo nima nekaterih preostalih tipičnih značilnosti, ki sicer veljajo za profesije. Novinarji se sicer akademsko izobražujejo, toda znanje in izobrazba nista pogoj za vstop v poklic, kot to na primer velja za zdravnike ali pravnike. Nihče tudi ne izdaja licenc ali dovoljenj za vstop v poklic, kot je to značilno za že omenjeni profesiji (Splichal in Sparks 1994). Omenjena avtorja pa sta zapisala še eno pomembno ugotovitev. Da je stopnjo profesionaliziranosti nekega poklica težko meriti z objektivnimi kriteriji (zglede bi bila medicina). »Po teh

kriterijih novinarstvo ne bi bila profesija niti v ZDA« (Splichal in Sparks 1994, 37), kjer ima boj za profesionalizacijo poklicev najdaljšo tradicijo. Bolj smiselno je po mnenju avtorjev novinarstvo kot profesijo ali obrt ocenjevati na podlagi države oziroma vedenja novinarjev.

2.2 PROFESIONALIZACIJA

Raziskovalca McLeod in Hawley sta se v 60. letih prejšnjega stoletja lotila ugotavljanja profesionaliziranosti novinarjev na podlagi nekaterih ključnih kriterijev: intelektualna aktivnost, avtonomija, altruizem, odgovornost in etičnost. Na podlagi teh kriterijev je nastal indeks profesionalne orientiranosti, ki pa je bil kasneje deležen ostrih kritik (Splichal in Sparks 1994). Morda natančnejši je Ronnenbergov opis »profesionalizacije novinarjev glede na individualno in kolektivno socializacijo« (Ronnenberg v Splichal in Sparks 1994, 39). Ronnenberg je bil mnenja, da je o profesionalizaciji moč govoriti na podlagi kriterijev, ki pripomorejo k individualni in kolektivni socializaciji novinarjev. Ti kriteriji so:

- izobrazba,
- organiziranost medijev,
- socialne in politične povezave novinarjev s političnimi skupinami,
- sodelovanje z novinarskimi kolegi in mnenjskimi voditelji,
- tradicija,
- osebni odnos do novinarstva.

Ronnenberg zaključuje, da ta socializacija poteka tako na individualni kot kolektivni ravni, posledica pa je, da se poklici oziroma obrti počasi premikajo proti profesijam. »V tem procesu obrti prevzemajo vse več značilnosti profesij, pa tudi na individualni ravni predvsem začetniki in tisti, ki bi radi bili novinarji, prevzemajo vse več vzorcev, ki so značilni za profesijo.« (Ronnenberg v Splichal in Sparks 1994, 40).

ŠTUDIJA PRIMERA

1 KLJUČNI AKTERJI MEDIJSKEGA PROSTORA

1.1 NOVINARJI

»Novinar je vsak, ki zbira, obdeluje, oblikuje in razvršča informacije za objavo v medijih in je zaposlen pri izdajatelju ali pa samostojno opravlja ta poklic.« (Zakon o medijih, 21. člen). Zakon torej med novinarje uvršča vse, ki so v rednem delovnem razmerju, in vse tiste, ki imajo pri Ministrstvu za kulturo urejen status samostojnega novinarja in so v praksi torej samozaposleni. Slovenski Zakon o medijih pa nikjer ne govori o svobodnih novinarjih, tistih, ki niso vpisani v razvid pri Ministrstvu za kulturo. Zakon take označi za avtorje prispevkov (Zakon o medijih, 21. člen). Ob tem velja še zapisati, da se samostojne in svobodne novinarje v Sloveniji pogosto označuje z besedo-honorarni novinarji.

Sicer pa pri definicijah novinarja obstaja precej nejasnosti in različnih pogledov. Unescova definicija med novinarje uvršča tudi fotografe, snemalce in tehnike (Splichal in Sparks 1994), ki so v Sloveniji strogo ločeni od novinarjev in imajo tudi svoj sindikat.

Povsem natančno število novinarjev je tako težko ugotoviti. Ocene se močno razlikujejo. V rednem delovnem razmerju je približno 1500 novinarjev (Statistični urad 2001), v razvid na Ministrstvu za kulturo jih je vpisanih 370 (Ministrstvo za kulturo 2008), števila svobodnjakov, ki najpogosteje sodelujejo pri revijah z nižjo frekvenco izhajanja ali pri lokalnih in manjših medijih, pa pravzaprav ni mogoče dobiti. Srednje število ocen Sindikata novinarjev Slovenije in društva novinarjev se giblje med 700 in 900.

1.2 SINDIKAT NOVINARJEV SLOVENIJE

Sindikata novinarjev Slovenije (v nadaljevanju SNS) je podobno kot drugi sindikati reprezentativni poklicno-strokovni sindikat in je član mednarodne novinarske zveze (International Federation of Journalists – IFJ). Podobno kot pri drugih sta tudi osnovni namen in cilj novinarskega sindikata varovanje pravic in uresničevanje interesov kolektivnih in individualnih članov. Zаметki Sindikata novinarjev Slovenije segajo v leto 1989, ko so primorski novinarji (prvi predsednik je postal Venčeslav Japelj, še vedno novinar Primorskih novic) po zgledu italijanskih kolegov oblikovali Sindikat primorskih novinarjev, ki je bil prvi novi novinarski sindikat v takrat še socialističnem delu Evrope. Logična posledica je bil 6. marca naslednjega leta ustanovljen Sindikat novinarjev Slovenije (Sindikata novinarjev Slovenije 2004).

1.3 DELODAJALSKI ZDRUŽENJI

Za razumevanje problema je nujno dobro razdelati dve obdobji. Prvo je obdobje od leta 1991 do marca leta 2007, ko je Združenje za tisk in medije predstavljalo panožno združenje medijskih hiš. Znotraj združenja je delovalo več strokovnih združenj:

- Združenje TV postaj,
- Združenje radijskih postaj,
- Združenje časopisov in revij,
- Združenje grafičarjev,
- Združenje založnikov in knjigotržcev,
- Združenje fonogramske in videogramske industrije,
- Združenje podjetnikov.

(Gospodarska zbornica Slovenije 2004)

Najenostavneje se Združenje za tisk in medije predstavi kot združenje delodajalcev in lastnikov različnih medijev. Za razumevanje odnosa med sindikatom in delodajalci,

združenjem torej, je bistveno poznavanje organiziranosti Združenja za tisk in medije. Najvišji organ je bil upravni odbor, ki ga je sestavljalo 16 članov že prej omenjenih strokovnih združenj. V obdobju novinarske stavke, oktobra 2004, je bilo pogosto slišati, da je upravni odbor združenja sestavljen po napačnem ključu. Izmed šestnajstih članov sta po mnenju novinarja Braneta Piana le dva, ki novinarjem dejansko priznavata novinarski status, preostalih 14 pa je predstavnikov majhnih radijskih, televizijskih in časopisnih hiš, ki novinarjev sploh ne zaposlujejo, saj je večinska politika omenjenih hiš taka, da prevladujejo honorarni sodelavci (Piano 2004).

Marca leta 2007 se je ZTM preoblikovalo v Zbornico založništva, knjigotrštva, grafične dejavnosti in radiodifuznih medijev. Ker je za razumevanje današnje problematike medijev in novinarstva ključno poznati delovanje bivšega Združenja za tisk in medije, se v nalogi večinoma ukvarjam z združenjem. Delovanje in vlogo novoustanovljene zbornice bom opisal nekoliko kasneje, čeprav, kot pojasnjujem v nadaljevanju, med obema ni bistvene razlike in je šlo pri spremembah bolj za lepotne popravke.

1.4 MEDIJI

V Sloveniji so zelo zanimive številke registriranih medijev v razvidu na Ministrstvu za kulturo. Spisek se vleče na 61 tipkanih straneh. Točna številka v avgustu 2004 je bila 855, med njimi je danes 53 televizijskih in 97 radijskih postaj, ki oddajajo na 167 radijskih frekvencah (Ministrstvo za kulturo 2008). 24 postaj ima status nacionalnega pomena in naj bi se financirale preko treh odstotkov naročnine, ki jo državljani plačujejo javni RTV. Toda ta načrt je ustavilo ustavno sodišče in RTV Slovenija sama, ki ne želi izplačati denarja 24 radijskim in televizijskim postajam (Bašič Hrvatini 2004).

2 DVOJNI TRG DELA V PROFESIJI

2.1 REDNO ZAPOSLENI

Obstaja cela vrsta vzrokov (dokazov), da novinarski trg, podobno kot v teoriji, deluje kot dvojni trg dela. Prvi vidni vzrok (dokaz) je, kot sem opisal v prejšnjih poglavjih, obstoj vsaj dveh kategorij novinarjev oziroma pravnega varovanja tistih, ki opravljajo novinarsko delo, in dveh kategorij socialne varnosti. Na eni strani ima velika večina redno zaposlenih novinarjev z medijskimi hišami sklenjene pogodbe za nedoločen čas s polnim delovnim časom, ki seveda prinašajo najprej socialno varnost zaposlenim, hkrati pa so tovrstne pogodbe, z visoko stopnjo zaščite zaposlenega, tudi pogoj za neodvisno in profesionalno delo novinarjev.

2.2 HONORARNO ZAPOSLENI

Druga kategorija so samostojni novinarji (370 v Sloveniji) z urejenim statusom pri Ministrstvu za kulturo (Ministrstvo za kulturo 2008). Praksa je taka, da imajo samostojni novinarji s svojimi delodajalci sklenjene pogodbe o zaposlitvi. Navadno gre za pogodbe za določen čas z jasno opredeljenim zneskom mesečnega bruto plačila, pri čemer velja poudariti, da večina novinarjev kot svoje plačilo prejema bruto zneske, potem pa sami plačujejo prispevke za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, medtem ko delodajalci plačujejo akontacijo dohodnine; v nekaterih primerih pa tudi ta obveznost preostane novinarjem (Tomažin 2008; Pečenik 2008). Pravzaprav je status samostojnega novinarja podoben statusu samostojnega kulturnega delavca. Samostojni novinar je samozaposlena oseba.

Zakon o medijih predvideva omejitve tudi pri morebitnem odpuščanju samostojnih novinarjev, degradaciji na nižja delovna mesta ali nižanju plače. Na prvi pogled se torej zdi, da ni velike razlike med redno zaposlenimi in samostojnimi novinarji. Toda večje

razlike nastanejo ob primerjanju ostalih pravic. Samostojni novinarji redko prejemajo regres, božičnico, podobno so stvari nedorečene, ko gre za pravico do dela prostih dni (dopusta), bolniške, študijskega dopusta (Tomažin 2008; Pečenik 2008). »Posebej zapleteno je v primeru bolniške odsotnosti. Praksa kaže, da samostojni novinarji ob bolniški odsotnosti v prvem mesecu, ko naj bi stroške bolniške nosil delodajalec, ostanejo brez dohodka. Njihov status je po pravu pač status samozaposlenega, tako da jim nadomestilo šele v drugem mesecu odsotnosti izplačuje država.« (M. Tomažin 2008)

V skupino honorarnih novinarjev sodijo tudi novinarji, ki jih zakon definira kot avtorje prispevkov. Pri tem gre za svobodne novinarje (tako imenovani »freelancerji«), ki se ukvarjajo z novinarstvom, a z delodajalci nimajo urejenih nikakršnih standardiziranih pogodb, sporazumov ali dogovorov, ki bi veljali za vse medije in bi jim zagotavljali v prvi vrsti socialno varnost, hkrati pa za neodvisno novinarsko delo in objektivnost ter profesionalnost nujno potrebno finančno stabilnost. Za opravljeno delo prejemajo avtorski honorar. Predvsem znotraj manjših, najpogosteje lokalnih medijev je svobodnjakov največ, seveda so v večini primerov njihovi dohodki izjemno nizki (Sindikat novinarjev Slovenije 2004). Opisano je v nasprotju z idejo svobodnjaštva – tako naj bi namreč delovali najboljši novinarji, ki bi neodvisno od uredništev pripravljali zgodbe in jih potem ponujali medijem, ki bi jih te zgodbe najbolj zanimale. Vsaj v Sloveniji temu zagotovo ni tako. »Pojem svobodnjaka pri nas tako ne označuje novinarja, ki bi inovativno, kreativno in mogoče celo idealistično delal na lastno pest in napisano nato prodajal najboljšemu ponudniku. Za zdaj označuje predvsem nekoga, ki ni v rednem delovnem razmerju.« (M. Hrastar 1998)

Zanimivo je poročilo Sindikata novinarjev Slovenije, narejeno maja 2004. Skupina novinarjev je pregledala 35 pogodb iz 12 slovenskih medijskih hiš. Od tega 14 o redni zaposlitvi, pod drobnogled pa so vzeli tudi 21 pogodb o avtorskem delu, torej pogodbe, ki pogosto vežejo delodajalce in samostojne ali svobodne novinarje (Sindikat novinarjev Slovenije 2004). Tuškova skupina je ugotovila, da se nobena od pregledanih 21 pogodb ne sklicuje na zakonska določila in so si med seboj precej različne, hkrati pa so tudi različno poimenovane (Avtorska pogodba, Pogodba o avtorskem delu, Pogodba o

novinarskem delu ...). »Da so honorarni novinarji pomemben produkcijski člen, brez katerih bi večina slovenskih medijev kar zaprla svoja vrata, je jasno tako delodajalcem kot Sindikatu novinarjev Slovenije.« (Škerl in Piano 2004, 17)

Če torej upoštevamo teorijo o dvojnem trgu dela, se zdi, da redno zaposleni novinarji delajo na primarnem trgu, za katerega so značilne zanesljive službe z visokim in progresivnim plačilom, honorarni sodelavci pa predstavljajo nekakšno sekundarno delovno silo, ki dela za nižja plačila, njihove službe so konstantno ogrožene, napredovanje pa sila omejeno. Nanizal bom še več dokazov, da delodajalci v slovenskem medijskem prostoru na ključnih mestih ohranjajo dobro plačane delavce, na manj ključnih, lažje zamenljivih pa so plače in pravice precej osiromašene. Združenja novinarjev opažajo, da so za lastnike ali menedžerje v medijskih hišah manj pomembni ali bolje rečeno manj vidni novinarji (avtorji prispevkov, »researcherji«, pisci vesti) precej lažje zamenljivi in tako med drugim predstavljajo tudi nenehen pritisk na nižanje honorarjev. Med novinarji je še kako znan s cinizmom prepojen rek: »Zdaj je že vsakdo lahko novinar.«

2.3 JAVNA RADIOTELEVIZIJA

Posebno poglavje v novinarsko-delodajalskem odnosu so novinarji največje slovenske medijske hiše, zato posebno poglavje tudi o tem. Sindikat na RTV Slovenija za svojega pogajalskega partnerja ni imel Združenja za tisk in medije (oziroma danes ni partner Zbornice založništva, knjigotrštva, grafične dejavnosti in radiodifuznih medijev), pač pa najvišji organ RTV – Svet RTV Slovenija (danes Programski svet RTV). To je posledica dejstva, da je RTV javni zavod, ustanoviteljica je država in ni v lasti posameznih lastnikov, kot to velja za vse ostale medijske hiše. Kljub temu je bila prva kolektivna pogodba leta 1991 podpisana tudi s strani Sindikata novinarjev na RTV Slovenija in predstavnikov Sveta RTV.

Točne številke o zaposlenih na RTV je pravzaprav nemogoče dobiti. V rednem delovnem razmerju je 380 novinarjev (Kermavnar 2008), o honorarnih sodelavcih pa obstajajo le ocene, takih naj bi bilo od 400 pa celo do 1000 novinarjev. Morda je še najbolj točna ocena Sekcije samostojnih novinarjev pri sindikatu na RTV. Podpredsednik sekcije Martin Tomažin pravi, da je srednja ocena in verjetno najbolj točna približno 500 honorarnih novinarjev: »Ugotavljanje števila samostojnih in svobodnih novinarjev je oteženo tudi zaradi popolne ignorance vodstva RTV, ki nam ne želi sporočiti nikakršnih podatkov, čeprav smo kot sekcija sindikata za te že večkrat zaprosili.« Tako je pravzaprav težko ugotoviti koliko izmed 500 honorarnih novinarjev na RTV je eksistenčno odvisnih od plačila, ki ga dobijo za opravljeno delo na RTV Slovenija.

2.4 VEČER, DNEVNIK, PRIMORSKE NOVICE, POP TV

V časopisni hiši Večer je v rednem delovnem razmerju 70 novinarjev, redno pa novinarsko delo opravlja še kakih 20 samostojnih novinarjev. Odgovorni urednik Tomaž Ranc sicer pravi, da imajo pogodbe o avtorskem delu sklenjene še z več deset avtorji, toda to niso novinarji, ki bi živeli od novinarskega dela (Ranc 2008). Skorajda identične so številke o zaposlenih na Dnevniku. V rednem delovnem razmerju je 62 novinarjev, še 10 rednih sodelavcev ima status samostojnega novinarja, obstaja pa tudi na Dnevniku kakih 100 občasnih avtorjev prispevkov (študentov, kolumnistov...), za katere pa je težko ugotoviti v kolikšni meri se preživljajo zgolj z novinarskim delom (Lesjak 2008). Podobno velja za Primorske novice. Redno zaposlenih je okrog 45 novinarjev, 6 jih ima status samostojnega novinarja, podjetje pa ima še kakih 100 novinarskih sodelavcev, med katerimi pa je podobno kot drugje težko prešteti tiste, ki od novinarskega dela živijo (Križman 2008). Uspel sem dobiti tudi podatke o statusu novinarjev na Pop TV. Le 34 novinarjev je v rednem delovnem razmerju, 45 novinarjev za svoje delo prejema avtorski honorar, pogodbenih sodelavcev je 18, še približno 10 je študentov. Te številke potrjujejo med stavko leta 2004 pogosto izrečene domneve, da honorarni novinarji na Pop TV prevladujejo (Pop TV 2008).

3 VZROKI DVOJNOSTI NOVINARSKEGA TRGA DELOVNE SILE

3.1 TRANZICIJA, DEMOKRACIJA, POPLAVA MEDIJEV

Slovenija je v obdobje svobode medijev vstopila šele z osamosvojitvijo leta 1991. Do takrat svobode ustanavljanja medijev ni bilo, novinarji pa so bili družbeno-politični delavci. Osamosvojitvev je prinesla prelomnico in svobodno ustanavljanje tiskanih, televizijskih in radijskih medijev, posebej intenzivno je bilo ustanavljanje radijskih postaj v letih 1995 in 1996, ko je Ministrstvo za kulturo brez posebej zapletenih postopkov podeljevalo frekvence za oddajanje (Verdnik 2004). Zato se je povpraševanje po novinarjih izjemno hitro povečevalo, konkurenca med časopisi, radii in kasneje tudi televizijami pa je postala vse zahtevnejša in dražja. Medijske hiše so v želji po zniževanju svojih stroškov zaposlovale vse več svobodnih novinarjev kot »ceneno delovno silo« (Verdnik 2004), ki so bili najcenejši vir »novičarske hiperprodukcije« (Verdnik 2004). Novi novinarji so se rekrutirali predvsem iz vrst študentov, brezposelnih in celo upokojencev.

Ta proces je bil posebej značilen po regijah in občinah. Osebnostno se mi zdi, da je k izjemnemu razmahu lokalnih medijev gotovo pripomoglo tudi, lahko bi rekli, navdušenje nad svobodnim ustanavljanjem medijev v demokraciji, hkrati pa so bile na občinskem nivoju oblasti po novem voljene, kar je sprožilo val ustanavljanja lokalnih medijev, ki so (bili) pogosto polni nekritičnih prispevkov ter odkrito ali prikrito financirani iz občinskih proračunov (z javnimi objavami na primer) ali pa preko lokalnih gospodarstvenikov, ki zaradi političnih interesov s financiranjem medijev še danes pomagajo pri ohranjanju političnega »statusa quo« po posameznih občinah ali regijah. Seveda ima tovrstno novinarstvo tudi svoje posledice. Lokalne radijske postaje, regijski časopisi oziroma manjše medijske hiše zaposlujejo prav tisto veliko maso svobodnjakov, cenene delovne

sile, ki predstavlja sekundarni trg delovne sile. Sabrina Mulec, nekdanja odgovorna urednica na Radiu 94 v Postojni, o zaposlenih na radiu:

Program na Radiu 94 je v celoti visel na ramenih honorarcev, predvsem svobodnih novinarjev, v rednem delovnem razmerju sem bila namreč samo jaz kot odgovorna urednica. Med ostalimi sodelavci pa so bili različni profili, največ študentov. Poleg mene osebno sta le še dve novinarki živeli izključno od dela na radiu. Radio sem zapustila pravzaprav zaradi neuerjenih razmer, kar se tiče dopusta, izplačila nadomestila za malico in podobnih reči. (Mulec 2008)

3.2 LASTNIŠTVO MEDIJEV

Razlog za dvojnost novinarskega trga delovne sile je tudi v lastništvu medijev. Posebej za Slovenijo velja, da lastniki medijev v lastništvu vidijo predvsem priložnost za ustvarjanje profita ali pa vzvod politične moči, ki prinaša raznovrstne, za lastnike medijev pozitivne koristi. Tako v skladu s takšnimi cilji lastnike medijev bolj kot kvaliteta medijskih vsebin, verodostojnost, kultura obveščanja in novinarska profesionalnost zanimajo predvsem racionalizacija stroškov ter tako posledično nižanje stroškov za zaposlene. Razultat tega procesa je manjšanje števila redno zaposlenih novinarjev z varno zaposlitvijo, solidnim dohodkom in odnosom do etičnih norm novinarskega dela in višanje števila »cenejših« samostojnih novinarjev in svobodnjakov.

Velik problem v Sloveniji je tudi koncentracija lastništva in nemoč državnih regulatorjev (ali pa tiha privolitev). Pivovarna Laško je na primer 98-odstotni lastnik Časopisno-založniške hiše Delo, ki je od novembra 2008 tudi 78-odstotni lastnik ČZP Večer. Pivovarna Laško bi morala za pridobitev več kot petinskega deleža v katerikoli medijski hiši pridobiti dovoljenje Ministrstva za kulturo (Zakon o medijih, člen 58), a za to dovoljenje niso niti zaprosili. Ministrstvo namreč najverjetneje soglasja ne bi izdalo, ker Pivovarna Laško nadzira več kot 40 odstotkov trga oziroma izdaja več kot 40 odstotkov izvodov tiskanih splošnoinformativnih dnevnikov, kar zakon prepoveduje. Osebno se mi zdi najbolj zanimivo to, da se Pivovarna Laško dobro zaveda kršenja zakonodaje.

Neozirajoč se na ukrepe, ki jih čakajo, in ne meneč se za negativno podobo podjetja v javnosti. Očitno ukrepov tistih, ki bedijo nad izvajanjem medijske politike, ni, novinarska združenja pa lahko le opozarjajo na kršitve, čeprav bi se pravzaprav tako združenja kot Ministrstvo za kulturo moralo zganiti že nekaj let prej. »Gre za to, da je Pivovarna Laško že prej obvladovala tolikšen delež Večera. Časopisna hiša je bila v lasti mariborskega Infond Holdinga, ta pa pač v lasti pivovarjev, gre le za neke poteze, ki so morda tudi posledica gospodarske krize.« (P. Jančič 2008)

V čem je pravzaprav ključna težava koncentracije medijskega lastništva? Gre za dejstvo, da konkretno Pivovarna Laško ni podjetje, ki bi se prvenstveno ukvarjalo z mediji. Zato velja dvomiti o tem, da pivovarji kupujejo medije v želji po kvaliteti medijskih vsebin in urejenih odnosov med delodajalci in delojemalci. Lastnikom, pa čeprav velikim, bogatim in z vsemi pogoji za ustvarjanje reda na področju zaposlovanja, godi, da lahko »obratujejo« s ceneno delovno silo in ohranjajo politično moč ter vpliv v družbi. Napisano je seveda moje osebno mnenje, majhen dokaz pa je lahko izjava Bojana Petana, lastnika DZS, ki ima v lasti 51 odstotkov časopisa Dnevnik in novinarka Dnevnika Vesne Vukovič. »Jasno je, da medij s sooblikovanjem javnega mnenja lahko pomeni tudi več kot le kapitalsko naložbo. Lastnik medija je v neki prednosti v javnem mnenju, v ugledu in vsem.« (Petan v Dosje 2004) Vesna Vukovič, novinarka Dnevnika: »Dobiček izrinja kvaliteto iz novinarstva na račun kvantitete. Lastniki se ne 'sekirajo', če hišo zapuščajo dobri novinarji, saj lahko za isti denar zaposlijo dva ali tri nove, mlade novinarje, ki so pripravljeni delati več, za isti denar.« (Vukovič v Dosje 2004)

3.3 NEENOTNOST PROFESIJE

Ogromno število novinarjev, ki v novinarstvu kot sekundarna delovna sila čakajo na boljšo priložnost, in masa tistih novinarjev s primarnega trga dela povzročajo tudi neenotnost profesije in utrjuje predpostavko o dvojnem trgu, ki se je v vseh razsežnostih potrdila ob novinarski stavki leta 2004. Zato sem prav stavki namenil precej pozornosti v diplomski nalogi, vendar o tem nekoliko kasneje. Najprej o neenotnosti. Mnenja sem, da se prav v razdeljenosti, neenotnosti novinarske profesije skriva vrsta razlogov za opisano dvojnost trga dela.

3.3.1 DELITEV PO ČLANSTVU

Velika večina novinarjev in avtorjev prispevkov sploh ni vključena v stanovske organizacije kot so Sindikat novinarjev, Društvo novinarjev Slovenije ali pa novoustanovljeno Jančičevo Združenje novinarjev in publicistov. V času novinarske stavke, oktobra 2004, se je pokazalo, da je prav ta delitev »po članstvu« ostra ločnica med novinarji in avtorji prispevkov. Brane Piano je po že končani stavki to cehovsko razklanost priznal. Piano namreč vsem novinarjem, ki sodelujejo pri manjših, lokalnih medijih in iz različnih razlogov niso cehovsko organizirani (niso člani sindikata, niti obeh stanovskih društev) odvzema naziv novinarja. Zgraža se predvsem nad delodajalci, češ da sami predstavljajo svoje zaposlene kot novinarje, toda to niso. Piano jasno loči novinarje (tisti v rednem delovnem razmerju in samostojni) in avtorje prispevkov, kot to v 21. členu določa Zakon o medijih (Piano 2004).

Druga velika dilema novinarske profesije pa je vezana na novinarje, ki pokrivajo družabne vsebine (»infotainment«), novinarje revialnega tiska in športne novinarje. Sam sem predvsem ob bolj neformalnih pogovorih z uredniki in novinarji pogosto slišal, da ne prvi ne zadnji ne sodijo v kategorijo novinarjev.

3.3.2 NI ZAVESTI, PRIPADNOSTI?

Iz novinarskih in uredniških vrst je bilo o delitvah največ slišati po oktobrski stavki leta 2004. Predvsem samostojni in svobodni novinarji so bili deležni kritik na račun odnosa do dela in profesije. Dejstvo je namreč, da je, kot sem že omenil, številski razmah medijev povzročil tudi rast števila novinarjev. Ključno pa je, da so slednji na začetku poklicne poti pogosto pripravljani z delodajalci skleniti kakršnokoli pogodbo pod karšnimikoli pogoji in za kakršnokoli plačilo. Da jim le omogoči vstop v profesijo, ki pač posameznikom prinaša določene bonuse, ki veljajo za zaželjene (ugled, marsikdaj prepoznavnost v javnosti ...). »Tisti, ki so na tak način vstopili v poklic, do novinarskega dela in profesije niso zmogli razviti pravega odnosa, prave novinarske zavesti o kvaliteti, objektivnosti in etiki, niti odnosa do plačila, ki ga dobijo. Argumentov o zvišanju honorarjev tako sploh nimajo, zato pristajajo na status quo, s tem pa ga vsiljujejo tudi tistim, ki so od svoje novinarske etike eksistenčno odvisni.« (Piano, Škerl 2004, 16)

3.4 VLOGA POLITIKE

Za pojasnjevanje tako močne polarizacije novinarskega trga dela je nujno potrebno pogledati vlogo politike. Osebnost bi sicer vlogo političnih strank uvrstil na vrh vzrokov za obstoječo polariziranost, toda to bi zahtevalo obsežno in natančno analizo vedenja strank. Zato na kratko nekaj ključnih političnih odločitev, ki so prispevale k neredu na medijskem področju in h krepitvi neenotnosti novinarske profesije ter s tem k nesposobnosti spopadanja s polarizacijo trga dela.

3.4.1 VPLETANJE V MEDIJSKE HIŠE

Politične stranke so se vedno brez pretiranega sramovanja vpletale v lastništvo in uredništva posameznih medijev. Tako je RTV Slovenija doživela menjavo po vsakokratni

menjavi oblasti (po padcu Demosa je nova vlada celo pred iztekom mandata zamenjala takratnega direktorja RTV Žarka Petana, Janševa vlada pa si je prikrojila celo zakon o RTV, ki prav strankam omogoča večji vpliva na imenovanje ključnih ljudi RTV). Ob tolikšni občutljivosti medijske hiše na vsakokratno spremembo oblasti in posledično nenehnih menjavah na najodgovornejših mestih je odsotnost dolgoročne kadrovske politike očitna. Ključen cilj vsakokratne vodilne skupine RTV je »preživeti«. V smislu iskanja poti, ki je glede zaposlenih najmanj konfliktna in ne posega v tradicionalne odnose in organizacijsko kulturo na RTV.

Podobno pa velja tudi za nekatere druge slovenske medije. V časopisni hiši Delo, ki se lahko pohvali z najširšim krogom bralcev, je v zadnjih dveh letih prišlo do nešteti menjav. Na mestu odgovornega urednika so se v dveh letih zamenjali trije možje (Jančič, Markeš, Košir). Ob tako močnem poseganju političnih strank v vodstvene strukture medijev (grobe menjave tudi na STA in v Večer) je seveda jasno, da politika ne ustvarja pogojev za razvoj medijev, profesionalizacijo, pač pa zgolj ohranja status quo in išče lastne kratkoročne interese.

3.4.2 DVE STANOVSKI ZDRUŽENJI

Političnim strankam pripisujem tudi izjemno vlogo pri močni polarizaciji dveh, vsaj v javnosti, konkurenčnih novinarskih združenj – Društva novinarjev Slovenije in Združenja novinarjev in publicistov, ki sta se v letu 2008 namesto s težavami profesije ukvarjali predvsem s prvovrstnimi političnimi temami. Ob pregretem predvolilnem ozračju leta 2008 se je izkazalo, kako globok je lahko prepad med dvema stanovskima združenjema, katerih delovanje in etična pravila naj bi pravzaprav temeljila na istih normah. Tako sta ob pojavu novinarske peticije zoper cenzuro in politične pritiske (podpisalo jo je 571 novinarjev) združenji zagovarjali drugačna, nasprotujoča si stališča. Medtem ko je društvo novinarjev peticijo podprlo in novinarje pozvalo k podpisovanju, so v združenju do peticije ostali zadržani. Še več, kasneje so zapisali, da so v peticiji navedene neresnice, s katerimi se člani Združenja ne strinjajo. »DNS se je politično opredelil, kar je bila

posledica politike društva. Tu se je šlo politične igrice, šlo je za diskreditiranje ljudi. Če so obstajali dokazi o pritiskih na medije, o cenzuri, potem obstajajo drugačne, ustaljene poti. Na novinarsko častno razsodišče ni prišla niti ena pritožba.« (Jančič 2008)

Različnost pogledov na vlogo novinarjev se je pokazala tudi ob aferi Patria. Po objavi filma Resnica o Patrii tudi na RTV Slovenija je prišlo med stanovskima združenjema do ostrih nasprotovanj o pravzaprav temeljnih etičnih izhodiščih novinarskega dela. Kako različnih pogledov sta oba predsednika novinarskih združenj priča tudi mnenje predsednika DNS Grege Repovža. Repovž namreč Jančičevemu združenju očita nelegitimnost, saj združuje vsega 30 novinarjev (Repovž 2008). Če novinarski združenji ne najdeta soglasja niti pri temeljnih etičnih izhodiščih novinarskega dela in se pri pomembnih vprašanjih ves čas politično opredelujeta, je seveda težko pričakovati, da se bosta aktivno lotili reševanja statusnih težav novinarjev.

4 POSLEDICE OBSTOJA DVOJNEGA TRGA DELOVNE SILE

4.1 PLAČE IN DELOVNI ČAS

Plače honorarnih novinarjev so praviloma nižje kot plače redno zaposlenih. Plačila so pavšalna ali vezana na število prispevkov, hkrati pa na delovnem mestu preživijo približno toliko ur kot redno zaposleni kolegi. Honorarno zaposleni težko sodelujejo pri več medijih hkrati, da bi na tak način rešili finančne skrbi. Težava so namreč konkurenčne klavzule. Če novinar podpiše tako klavzulo, se zaveže, da bo sodeloval le z medijem, s katerim je podpisal pogodbo o zaposlitvi. V tistih medijskih hišah, ki konkurenčnih klavzul praviloma ne ponujajo v podpis, to zahtevo, kot nekakšen novinarski »stekleni strop« pogosto uveljavljajo posamezni uredniki (Tomažin 2008; Bahar 2008).

4.1.1 RTV SLOVENIJA

Konkreten dokaz je pogodba o zaposlitvi ene izmed novinark na RTV Slovenija. Potem ko si je uredila status samostojne novinark, so ji delodajalci pripravili novo pogodbo o zaposlitvi. Znesek njenega mesečnega honorarja je leta 2007 znašal 1430 evrov. Odnosi so na TV Slovenija urejeni tako, da zaposleni samostojni novinarji od tega bruto zneska nato sami plačujejo prispevke za pokojninsko in zdravstveno zavarovanje, medtem ko delodajalec plačuje akontacijo dohodnine. Vsota za prispevke, ki jo določa Davčna uprava RS glede na zaslužek, v prvem letu znaša 200 evrov (leta 2007). Toda zaslužka samostojnih novinarjev si ne gre predstavljati kot dohodka, ki znižan za prispevke ostane posameznikom. Če bi bilo v novinarstvu temu tako, potem je prav, da pač posameznik plačuje toliko davkov, kolikor zasluži. Težava novinarskih pogodb pa je, da samostojni novinarji z vidika davčne uprave zaslužijo dobro in padejo v tretji dohodkovni razred. Toda pogosto je ta »zaslužek« le navidezen. Na transakcijski račun kot redno plačo namreč samostojni novinarji prejemajo tudi nadomestila za potne stroške, nakup letalskih kart, plačila prenočišč, ki jih delodajalci povrnejo hkrati s plačo. Zato so bančni zaslužki nerealni, samostojni novinarji pa pač pravno niso samostojni podjetniki, da bi lahko prikazovali stroške in se legalno izognili plačilu davkov. Ti povrnjeni stroški so pogosto tolikšni, da samostojni novinarji v drugem letu opravljanja poklica kot po pravilu padejo v tretji dohodkovni razred, ki od njih zahteva plačevanje višjih prispevkov za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje. Oktobra 2008 je vsota znašala 483 evrov (Durs 2008).

Ključno pa je, da se bruto znesek na pogodbah o zaposlitvi na spreminja. Izračun je tako enostaven. Mesečna plača samostojnega novinarja na Televiziji Slovenija znaša zagotovo manj kot 950 evrov (seveda skupaj s potnimi stroški, malico in eno dvanajstino regresa, ki naj bi jo dobivali vsak mesec pri plači), pa čeprav po ugotovitvah novinarskih združenj pravzaprav opravljajo delo s polnim delovnim časom.

Tako sem bila na nek način prisiljena v razmišljanje, da si najdem dodatno zaposlitev, a pri tem moram biti pazljiva, da ne kršim sicer nenapisanega pravila o konkurenčni klavzuli, da ne zaidem v P. R. in s tem kršim kodeks in da se na noben na 'fuš' napisan tekst ne podpišem s svojim pravim imenom. Toda – kateri

resen časopis pa bo dovolil nekomu, ki se ne podpisuje s pravim imenom, napisati resen članek in mu s tem omogočil soliden vir zaslužka? (Bahar 2008)

Na tem mestu lahko dodam še osebno izkušnjo. Nekoliko drugačna je plačna politika na Radiu Slovenija. Ob dobrem poznavanju sistema na TV Slovenija mi je bila marca leta 2008 predložena pogodba z nekoliko višjim bruto zneskom kot omenjeni kolegici na televiziji. Pogodbo sem seveda pograbil in jo z veseljem podpisal, menda redkokdo od honorarcev na RTV »zleze« preko 1500 evrov bruto. Že ob prvi plači pa se je izkazalo, da si bruto znesek na radiu tolmačijo drugače kot na televiziji. Na televiziji, kot omenjeno, »bruto« pomeni, da novinar plačuje le zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, na radiu zaposleni novinar pa od bruto zneska sam akontira tudi dohodnino, kar krepko zniža honorar. Ob tem velja zapisati, da ni nikjer jasne zakonske podlage (ali pa jasnih določil kolektivne pogodbe), ki bi določala, kakšne naj bodo pogodbe o zaposlitvi samostojnih novinarjev. V omenjenih pogodbah o zaposlitvi pa tudi ni zapisana razlika v tolmačenju tega »bruto« zneska. Zmeda je tako popolna, pogovor o bruto zaslužku pa za zaposlene povsem nekoristen.

4.1.2 KOMERCIALNA TELEVIZIJA POP TV

Na prvi pogled se zdi, da je stanje zelo podobno tudi na komercialni televiziji POP TV. Celovite in točne podatke o zaposlenih je tam sicer izjemno težko dobiti. Splošno sprejeto dejstvo pa je, da na POP TV »honorarci« prevladujejo. Nekaj je sicer tudi zaposlenih za nedoločen čas, a prevladujejo zaposlitve z avtorskimi pogodbami, nekaj je samostojnih novinarjev, nekaj samostojnih podjetnikov, nekaj pa zaposlenih za določen čas. Vsem, izjema so zaposleni za nedoločen čas, se pogodbe podaljšujejo za eno leto. Po mnenju dveh novinark na POP TV (Erika Pečenik 2008; Alenka Marovt 2008) je način zaposlitve stvar vsakokratnega dogovora (pogajanj) med delodajalci in zaposlenim. Sodeč po opravljenih pogovorih pa je stanje pravzaprav identično kot na RTV Slovenija. Obstaja skupina dobro plačanih novinarjev, ki so zaposleni za nedoločen čas ali pa imajo status samostojnega novinarja. Razlika med POP TV in RTV Slovenija je morda le v tem, da so

bruto zneski, ki jih prejema novinarji na komercialni televiziji (tisti na primarnem trgu seveda), višji kot so z javnim sektorjem omejene plače na RTV Slovenija (Marovt 2008). Je pa POP TV ravno tako bazen novinarjev tipičnega sekundarnega trga dela. Novinarka Erika Pečenik je mnenja, da je na POP TV vsaj deset novinarjev, ki imajo z lastniki sklenjeno pogodbo o avtorskem delu, so torej po zakonu avtorji prispevkov. »Toda vrednosti teh pogodb so tako nizke, da si sama osebno ne plačujem niti zdravstvenega niti pokojninskega zavarovanja, torej ne teče mi delovna doba. Razlog pa je enostaven – prenizek honorar; na koncu mi ne bi nič ostalo.« (Pečenik 2008)

5 NOVINARSKA STAVKA OKTOBRA 2004

Ključni del moje diplomske naloge je tudi pojasniti vzroke, potek in posledice novinarske stavke, ki jo je sindikat začel na izjemno občutljiv dan – 4. oktobra 2004, na dan parlamentarnih volitev v Sloveniji. Stavka je namreč legitimirala obstoj dvojnega trga delovne sile in na nek način razčistila odnose med obema poloma novinarskega trga delovne sile. Natančno branje zapisov med in po stavki pravzaprav razkrije, da so se šele leta 2004 novinarsko združenje in nekateri vidni ter vplivni novinarji opredelili do naraščajoče mase novinarjev na sekundarnem trgu delovne sile. Šele leta 2004 je tako dvojnost v profesiji dejansko postala tudi težava novinarstva.

Toda opredeljeni problem ne pojasnjuje, zakaj se je Sindikat novinarjev Slovenije odločil na težave opozoriti na dan volitev, ko je bilo jasno, da lahko v državi prvič po 12 letih pride do zasuka oblasti. Veliko je mnenj, da je imela stavka tudi politično ozadje in politične motive. Da bom lažje dokazal to trditev, je potrebno natančno pogledati, kako je do stavke sploh prišlo, kdo so bili ključni akterji in kakšni so bili argumenti zanjo.

5.1 KOLEKTIVNA POGODBA 1991

Novinarski sindikat (SNS) si je za enega izmed prvih ciljev postavil oblikovanje in sprejetje kolektivne pogodbe, ki bi urejala razmerja, pravice in dolžnosti med delojemalci in delodajalci. Prva težava je bila, da so bile kolektivne pogodbe novost v pravnem redu in pravne podlage za podpis ni bilo, hkrati pa leta 1990 niti ni bilo združenja ali organa, ki bi predstavljal stran delodajalcev. Kolektivno pogodbo je SNS skupaj z delodajalci (Združenjem za tisk in medije pri gospodarski zbornici in RTV Slovenija) po številnih zapletih in vladnem metanju v koš skupaj z grafično, papirno in časopisno dejavnostjo sprejel sredi decembra leta 1991. Tako je nastala prva poklicna kolektivna pogodba v Sloveniji (kasneje je pogodbo podpisalo še Gospodarsko interesno združenje komercialnih radijskih postaj). Posebej velja poudariti še to, da takrat privatnih in komercialnih medijskih hiš še ni bilo, novinarji so bili družbeno politični delavci in tudi kolektivna pogodba je še vedno temeljila na jugoslovanski zakonodaji.

Po več letih majhnih isker z določanjem izhodiščne plače se je začelo zapletati, ko je pravna služba Združenja za tisk in medije (ZTM) pri gospodarski zbornici sindikatu sporočila, da je kolektivna pogodba neveljavna in jo tako, SNS pravi, da nezakonito, leta 1998 prekinila (Sindikat novinarjev Slovenije 2008). Najbolj pogosto se kot razlog omenja prav določanje izhodiščne plače, kar je bila domena SNS, združenje za tisk pa jo je verificiralo. »1993. leta je v gospodarstvu veljala zamrznitev plač, ki pa je SNS pri določanju višine izhodiščne plače ni upošteval, in delodajalci so zaradi spremenjenih ekonomskih razmer večkrat pozvali k spremembi kolektivne pogodbe, a se to ni zgodilo, zato je prišlo do odstopa od podpisa pogodbe.« (Verdnik 2004)

V interpretacijah dogajanja po letu 1993 pa vse do danes sta si SNS in združenje za tisk, delodajalci torej, precej različna. Iz vrst SNS je bilo pogosto slišati, da se združenje ni hotelo pogajati o spremembah in dopolnitvah kolektivne pogodbe (Sindikat novinarjev Slovenije 2004), podpredsednica združenja Verdnikova pa je zavrnila te očitke, češ da je prav združenje od leta 1993 do leta 1999 večkrat dalo pobudo za začetek pogajanj, ki pa jih je sindikat zavrnil ali pa so se ta zelo hitro končala (Verdnik 2004). Natančno branje

argumentov nam razkrije, da se je stvar ves čas zapletala, ker so v SNS želeli le dopolniti obstoječo kolektivno pogodbo, združenje pa je ves čas govorilo o popolnoma novi (Pekljaj 2004).

5.2 ODNOS SINDIKAT : DELODAJALCI

Tako ni dvoma, da je konflikt rasel kar nekaj let, a zapleten odnos med delodajalci in sindikati vseeno ne pojasni, zakaj se je vodstvo sindkata odločilo zaostri boj za »honorarce« ravnokar oktobra 2004, na dan volitev. Saj vendarle v desetih letih samostojni in svobodni novinarji niso bili nikdar v ospredju. Odgovor se morda skriva v prihodu Iztoka Jurančiča, ki je leta 2002 prevzel novinarski sindikat in začel pregledovati vsebino odnosov med SNS in ZTM.

Tudi v dneh pred in po stavki so tako iz sindkata kot iz združenja prihajale medsebojne obtožbe, da se nasprotna stran od leta 1993 nikdar ni želela pogajati. Rina Klinar (v času stavke predsednica ZTM) je v svojem prispevku na spletni strani ZTM pisala o tem, da je leta 1998 celo arbitražni svet, ki sta ga oblikovali obe sprti strani, omenil nujnost pogajanj, toda novinarji na pogajanja menda niso pristali: »Stavka je po šestih letih nesmiselna, novinarji bi morali takrat pregledati svoje vrste.« (Klinar 2004) Klinarjeva se sklicuje na intervju s predsednikom SNS Iztokom Jurančičem, ki so ga objavili v Mladini. Jurančič v tem intervjuju sam pravi, da je leta 1999 upravnemu odboru SNS predlagal, naj pozove ZTM k obrazložitvi odstopa od kolektivne pogodbe, a so ga takrat preglasovali. Jurančič je menil, da je to napaka, saj bi lahko po tem sprožili upravni spor, ki bi vodil do odločitve, da je odstop od kolektivne pogodbe nezakonit in ničn, torej bi pogodba še vedno veljala. Klinarjeva pravi, da je bil med leti 1998 in 2002 še čas za pogajanja, leta 2004 pa temu ni bilo več tako, saj so v ZTM podpisali kolektivno časopisno-informativno pogodbo, v kateri je opredeljeno tudi delo novinarjev. Tako je ZTM oktobra pred stavko vztrajalo, da se lahko s SNS pogaja le v okvirih časopisno-informativne kolektivne pogodbe. »Torej ne drži, da se nismo hoteli pogajati.« (Klinar

2004) S tem stališčem pa se je spor poglobil, saj so v SNS vztrajali pri pogajanjih o spremembah stare kolektivne pogodbe in hkrati zahtevali preklic odstopa ZTM od le te.

5.3 STOPNJEVANJE PRITISKOV

Dogodki, ki so pripeljali do zaostrovanja pred oktobrom 2004, se berejo kot filmski scenarij. 22. septembra je SNS obvestil delodajalce (ZTM), da bo 4. oktobra stavka, če ne pristanejo na tri stavkovne zahteve:

1. Vsi trije podpisniki kolektivne pogodbe iz leta 1991 naj takoj pristopijo k pogajanjem o spremembah in dopolnitvah KPPN.
2. ZTM naj takoj odstopi od enostranskega odstopa od kolektivne pogodbe leta 1998.
3. Zastopniki delodajalcev naj takoj od napovedanega datuma začetka stavke sklenejo dogovor o valorizaciji avgustovskih plač po KPPN in drugih predpisih.

Jasno je, da sta bili ključni zahtevi iz prvih dveh točk. Pravno veljavne kolektivne pogodbe med novinarji in delodajalci leta 2004 namreč sploh ni bilo. Po mnenju sindikata je bilo sprejetje kolektivne pogodbe nujno za obstoj in razvoj profesionalnega novinarstva (Jurančič Šribar 2007).

Po mojem mnenju pa se je ves čas močno zapletalo, ker so novinarska stališča o novi pogodbi vsebovala nov sveženj pravic za samostojne in svobodne novinarje, o čemer pa se pogajalci iz vrst Združenja za tisk in medije (večinoma predstavniki malih medijev) niso bili pripravljeni pogovarjati. V ospredje sindikalnih zahtev se je tako pred oktobrom 2004 prebil predvsem boj za samostojne in svobodne novinarje.

Še bolj pomembno pa je morda, da bi sprejetje kolektivne pogodbe, ki je veljala v 90. letih, manjšim delodajalcem lahko nakopalo ogromno težav. O tem priča izjava Mira Sotlarja, vodje pogajalcev na delodajalski strani: »Še danes nikomur v tem Upravnem odboru ne bo uspelo, da bi tak sklep sprejel. Nemogoče. Zaradi vseh teh možnosti, da se

kasneje iztoži za sedem, osem let nazaj in da bo teh 256 medijskih hiš zašlo v težave. Teh poblastil tudi jaz nisem imel.« (Sotlar v Jurančič Šribar 2007, 98)

Potem ko je propadla tudi pobuda za petkova pogajanja, tik pred nedeljskimi volitvami in napovedano stavko, je postalo jasno, da v sindikatu nimajo druge možnosti, kot da napoved o stavki uresničijo. Z zgoraj zapisanimi zahtevami se je tako, na dan volitev, 4. oktobra 2004, novinarska stavka tudi začela.

5.4 KDO JE STAVKAL?

Zanimiv je pogled na seznam medijev, katerih novinarji so se pridružili stavki. V celoti je stavkala RTV Slovenija. Tudi vsi novinarji časopisa Delo so se stavki pridružili (147 novinarjev), podobno velja za časopise Večer (70 novinarjev), Slovenske novice (vsi novinarji in uredniki), Primorske novice (47), Kmečki glas in Dnevnik. Toda pri slednjem stavka ni bila enotna; nekateri novinarji so delali, tako da je časopis tudi povsem normalno izhajal, le prispevki so bili objavljeni brez imen avtorjev (Škerl 2004, delo 9.10). »Pred stavko je naša uprava, ki je bila silno proti stavki, uporabila vse mogoče metode, tudi zastraševalne, da je ljudi odvrnila od stavke.« (Ivelja v Jurančič Šribar 2007). Stavkali so še novinarji Slovenske tiskovne agencije, Štajerskega vala in Radia Celje.

V boj za samostojne in svobodne novinarje so se torej spustili veliki mediji, od manjših, lokalnih pa sta se stavki pridružila le dva. O tem, zakaj so se novinarji lokalnih medijev težko pridružili stavki, pričajo dogodki na Štajerskem valu, kjer je solastnik in direktor medija Damijan Gobec tri zaposlene (ker so se izrekli za stavko) kar ustno obvestil, da so z začetkom stavke na prisilnem dopustu. Solastnik radia je zaposlenim hkrati prepovedal stavkati na delovnem mestu in za to predvidel preddverje radia (Sindikat novinarjev Slovenije 2004; Jurančič Šribar 2007).

Zanimivo je, da se za stavko niso odločili novinarji POP TV in časopisa Finance (Kocmur 2004). Na POP TV so takrat zatrdili, da sploh niso vedeli, da gre za splošno stavko in so vodje sindikata k njim prišli prepozno. »Bilo je toliko različnih komunikacij, da jaz teh mailov, po resnici povedano, nisem niti čekiral niti bral. Tako da nisem niti zaštekal, da gre za splošno stavko ... Ko smo zaštekali, smo se začeli spraševati, kaj bomo pa mi? To je bilo en teden pred stavko. To je absolutno prepozno za resno, odgovorno stavko.« (Pucer v Jurančič Šribar 2007, 88) Na POP TV je potem prevladala odločitev, da naj se vsak posameznik odloči, ali stavkati ali ne, drugi dan stavke pa naj bi celotno vodstvo Proplusa skušalo prepričati novinarje, naj se vendarle kolektivno in solidarnostno pridružijo stavki (Bešter v Jurančič Šribar 2007). Stavkali niso niti na Infonetu, prvi konkurenci nacionalnega radia, kjer so takrat sicer pripravljali le radijske novice, manjši radii povsod po Sloveniji pa so ta radijska poročila odkupovali in predvajali. Takrat je Infonet skorajda v celoti deloval z 22 študenti (Pak v Dosje 2005) in seveda tudi tu ni bilo govora o stavki.

Prvi dan je stavkalo vsega 377 novinarjev, drugi dan je bilo stavkajočih že 675, tretji dan pa 680. Kljub temu da se je stavki pridružilo tudi 77 samostojnih in svobodnih novinarjev, pa so bili stavkajoči še vedno v manjšini (Jurančič Šribar 2007).

5.5 SOLIDARNOST KOT IZGOVOR

Številni novinarji, poznavalci in raziskovalci so v zadnjih letih večkrat zapisali, da Ministrstvo za kulturo že vse od zgodnjih 90. let nima nikakršne strategije ali oblikovane medijske politike. Posledica stihije pa je poplava medijev, vse več cenene delovne sile in nižanje kakovosti medijskih vsebin (Piano 2004; Bašič Hrvatin 2002). Stihijska politika je menda povzročila tudi koncentracijo lastništva medijev in povezanost medijev s politiko oziroma političnimi strankami in interesi. Bolj kot je lastniški krog ozek, večji vpliv imajo pomembni posamezniki na imenovanje glavnih in odgovornih urednikov medijskih hiš ter s tem tudi na medijsko vsebino. Dokazov za to je ogromno – od menjav

uprave in odgovornih urednikov na Delu (Slivnik, Puhan, Jančič, Markeš, Košir) do sprememb na RTV, pri Magu in Večeru.

Zapisano lahko potrdim z osebno izkušnjo. Zadnja štiri leta sem sodeloval pri ustvarjanju regionalnega časopisa, ki ga je zasebnik leta 2002 ustanovil z vizijo, da v regijskem prostoru postane ključni povezovalc krajev, občin, ljudi, hkrati pa tudi ključni oblikovalec javnega mnenja. Zato je zasebnik na vsak način skušal pritegniti skupino ljudi, ki bi v obstoju časopisa videla skupen politični interes; da bi zbrali dovolj denarja in časopis brezplačno pošiljali v vsa izbrana gospodinjstva. Interesa sicer ni bilo, a časopis kljub temu še vedno izhaja v 17 tisoč izvodih (za primerjavo: Dnevnik – 48 tisoč, Finance – 12 tisoč). Uspelo mu je celo doseči, da se je izdajanje časopisa kot regijskega glasila financiralo iz občinskih proračunov. Vse opisano je bilo storjeno z enim samim jasnim ciljem – po ustanovitvi pokrajin imeti dovolj vpliva za lažjo osvojitve najpomembnejših pokrajinskih funkcij. Posebej dokazovati, da je bil isti lastnik hkrati tudi glavni urednik in cenzor najpomembnejših (političnih) vsebin, verjetno ni potrebno. V posmeh vsem novinarskim zapovedim pa je dejstvo, da je ta isti direktor in lastnik na območju, ki ga pokriva s časopisom, nastopil kot kandidat že na državnozborskih volitvah leta 2004. Vsebina časopisa v tem obdobju je seveda jasna. (Opisana praksa s podobnim ciljem se je, morda še bolj prozorno, pokazala tudi tik pred državnozborskimi volitvami 2008 z ustanovitvijo brezplačnikov Ekspres in Slovenski tednik.)

Sodeč po tem, kar mi je uspelo dognati med brskanjem po literaturi in pogovorih, bi rad na tem mestu zapisal še eno osebno mnenje. Eden izmed pomembnejših razlogov za novinarsko stavko je bil upor proti obstoječi medijski politiki. Natančneje pa je šlo za upor proti delodajalskemu Združenju za tisk in medije. Najvišji organ združenja je, kot sem že omenil, upravni odbor. Upravni odbor pa je bil leta 2004 tudi uradni pogajalec s sindikatom. Problem je viden ob natančnem vpogledu v sestavo upravnega odbora. V njem sta sedela dva predstavnika grafične dejavnosti, dva predstavnika založb in le sedem (od skupno šestnajstih) predstavnikov medijev. Predsednica upravnega odbora je bila Rina Klinar, direktorica jeseniškega lokalnega Radia Triglav, podpredsednica pa

Barbara Verdnik, takrat direktorica Primorskih novic. Med preostalimi petimi predstavniki medijev je bil kot omembe vreden delodajalec prisoten le še Zlatko Šetinc, predstavnik Dnevnika, preostalih pet članov odbora pa je bilo predstavnikov majhnih lokalnih medijev (Notranjske novice, RGL, Radio Dur, VTV Velenje ...). Lastnik, direktor, cenzor in urednik, ki sem ga opisoval nekaj vrstic višje, je bil v tem obdobju tudi član upravnega odbora Združenja za tisk in medije. Kandidat na volitvah 2004 bi se lahko torej na dan svojega kandidiranja kot lastnik medija, ki je zaposloval le enega človeka, pogajal s Sindikatom novinarjev Slovenije. (Ni se pogajal, ker je bila pogajalska skupina zastavljena ožje. V njej so bili Andrej Lesjak – Delo revije, Rajko Djordjevič – VTV, Zlatko Šetinc – Dnevnik, Avguštin Vidmar – RGL, Irma Benko – podjetje za informiranje Murska Sobota.) (Gaćeša 2004).

5.6 POLITIČNI KONTEKST STAVKE

Osebnostno sem mnenja, da je bila stavka upor zoper obstoječo medijsko politiko, toda morda so sindikalisti celo verjeli, da jim lahko nova politična opcija prinese spremembe v medijskem prostoru. Zato sem med prebiranjem zapisanih mnenj pred in po stavki postal pozoren na njen politični kontekst. Kar nekaj avtorjev je namreč stavki pripisalo politične motive. Kot absolvent si torej lahko privoščim špekulacijo v razmišljanju o morebitnem političnem ozadju stavke.

Rdeča nit novinarskih očitkov je bila neprimerna organiziranost Združenja za tisk in medije, ki je del Gospodarske zbornice Slovenije. Ta rdeča nit očitkov pred stavko pa je sovpadala z ostrimi napadi takratne opozicije na Gospodarsko zbornico Slovenije, ki so ji v predvolilnem času očitali previsoke obvezne članarine, nekoristnost zbornice, klientelizem, vse skupaj pa naj bi bila (to je vsaj v času predvolilne kampanje trdila opozicija) posledica takratne oblasti, ki je bila v predvolilnem času podobno deležna ostrih očitkov o klientelizmu, korupciji in nekoristnosti. Tako je opozicija morda skušala mobilizirati volilce, da bi glasovali proti obstoječi politiki, pri tem pa v zgodbo (kot majhen mozaični kamenček) spretno vpletla tudi Sindikat novinarjev Slovenije. Nov

argument v prid tej trditvi je namreč, da je stavka novinarjev na dan volitev nekaj povsem drugega kot stavka zdravnikov ali železničarjev. Zdravniško stavko na dan volitev občutijo le bolni, železničarsko pa le tisti, ki že imajo rezervirane vozovnice. V tem primeru pa na volilno nedeljo na Radiu in Televiziji Slovenija ni bilo Poročil, ni bilo Nedela, prav tako ne moderiranega programa, športnih prenosov ... Vse to pa je za ljudi samoumevno. Ko so se namesto samoumevnih vsebin, na primer poročil na radiu in televiziji, nenehno brale stavkovne zahteve, vrtela pa arhivska glasba, je to ustvarjalo občutek tesnobe in strahu, občutek, da je v tem trenutku nekaj hudo narobe, občutek izrednega stanja. Ta občutek pa je morda ljudi lahko vzpodbudil h glasovanju na volitvah, h glasovanju proti gospodarski zbornici, h glasovanju za opcijo, ki bo pregnala tesnobni občutek, da je nekaj hudo narobe.

Dopuščam torej možnost, da je Sindikat novinarjev Slovenije nespametno »nasedel« največjim gorečnejšem v svojih vrstah, ki so s pomočjo prišepetovanja politike sindikat pahnili v igro za oblast. To dokazati je seveda nemogoče, natančno sledenje dogodkom in izjavam pa navrže nekaj novih argumentov, da ta teorija (zarote) ostaja v diplomskem delu. Jure Apih, nekdanji predsednik uprave Dela, v pismih bralcev v Delovi Sobotni prilogi oktobra 2004: »Novinarji hočejo biti 4. veja oblasti. In prav je tako. Toda le če tisti, ki drži v rokah omamno žezlo oblasti, hkrati prevzema tudi tej moči primerno odgovornost. Vsaj sindikalni aktivisti in njihovi prišepetovalci, ki se borijo za oblast, bi se, preden zares zaigrajo zaupanje javnosti, morali tega zavedati.« (Apih 2004)

Vendarle pa obstaja tudi drugačen pogled. Nekateri novinarji, uredniki in komentatorji so vzroke za stavko iskali v političnih potezah takrat vladajoče opcije. »Zato sploh ni izključeno, da je novinarska stavka vgrajena v širši koncept politične destabilizacije prostora. Kadar stavka Bojan Veselinovič, se raje skrijem v betonski bunker ... Nova putinizacija slovenske družbe pa ima tudi sončno plat. Novinarska evakuacija javnosti za politične namene utegne celo koristiti potrebi po pluralizaciji medijev.« (Markeš 2004) Še bolj neposredno je politični kontekst stavke v Magu opisal Aleksander Zorn: »Zato je bilo očitno izračunano, da bi bila generalna stavka novinarjev po vsej državi, v kateri stari režim izgublja oblast, politično dobrodošla. In zato je gospodarska zbornica vehementno

zavrnila pogajanja, novinarski sindikat pa je bil zavoljo časti prisiljen sklicati štrajk.« (Zorn 2004) Podobno stališče je v javnosti predstavil Peter Frankl, urednik Financ: »Prvaki LDS so naši kolegici zagrozili, poimensko navajam Gregorja Golobiča, da kaj vendar dela, ko bi morala vendar stavkati. Suzani Kos je Golobič to zabrusil v obraz, ko ga je vprašala, kako komentira volitve. Naši novinarki! In to je bilo seveda objavljeno.« (Frankl v Jurančič Šribar, 92) Da datum stavke ni bil posrečen, je opozoril tudi Matjaž Tanko, takrat vodja aktiva novinarjev na POP TV: »Stavki bi se pridružili, če ne bi bila napovedana na dan volitev. Tako smo jo le podprli, vendar so bili sindikalni predstavniki nespretni in neprimerni pri predstavljanju razlogov zanjo.« (Tanko v Jurančič Šribar 2004, 92)

Nekaj je jasno. Preveč novinarjev, kolumnistov in urednikov je stavki, pa čeprav brez nekega trdnega argumenta, pripisalo politično motiviranost in namen. Še pomembneje, pravzaprav usodno pa se mi zdi to, da je bilo v vseh novinarskih mnenjih čutiti očitke na temo, kdo je komu lojalen (kateri novinar oziroma sindikalist je pravzaprav »v službi« katere izmed političnih strank). Za novinarstvo kot profesijo je to seveda rak rana, ki jo bom skušal pojasniti v zaključku diplomskega dela.

Osebnostno pa se mi zdi še bolj težavno to, da se je celo profesija v okviru lastne stavke polarizirala po ključu levo-desno in celo novinarji ne priznavajo možnosti, da je bila stavka goli vzvod za doseganje pravic članstva.

So novinarji stavkali, ker jim je tako nekdo naročil? So manipulirali in se izneverili poklicni vlogi, ki jo opravljajo v obveščanju javnosti? Paradoksalno gledano, ali ne bi bili ravno pritrdilni odgovori na takšna in podobna vprašanja odlična utemeljitev stavkovnega cilja, ki bi pod zastavo poklicne avtonomije združil poglede novinarjev, ki so stavko bojkotirali, in drugih, ki so se ji pridružili? (Jurančič 2007)

5.7 STANJE DANES

Stavka se je končala 6. oktobra 2004 dopoldan, ko je z gospodarske zbornice prišel dopis, da so se pripravljene pogajati o novi kolektivni pogodbi. Stavka je torej novinarskemu sindikatu prinesla izjemno malo, mnogi so bili mnenja, da nič. Zanimivo je, kako se je zgodba o novi oziroma dopolnjeni kolektivni pogodbi in s tem želja po izboljšanju statusa samostojnih in svobodnih novinarjev odvijala po končani stavki.

Do resnih pogajanj do danes ni prišlo. Namesto tega se je delodajalsko Združenje za tisk in medije marca 2007 preoblikovalo v Zbornico založništva, knjigotrštva, grafične dejavnosti in radiodifuznih medijev. Če je obstajalo sindikalno upanje, da se bodo s spremembo politične oblasti in preobrazbo gospodarske zbornice začele tudi spremembe na medijskem področju, je danes jasno, da je šlo pri vsem skupaj zgolj za lepotne popravke. Nova zbornica ima namreč le drugačno ime, organiziranost pa identično. Upravni odbor po novem sestavljajo Mitja Zupančič (Družina, tudi predsednik zbornice), Marko Ručigaj (MK Trgovina), Barbara Germ Galić (Cetis), Janez Ujčič (Tele 59), Suzana Zornada Vrabec (Primorske novice) in Irena Brglez, ki jo je imenovala zbornica sama. V upravnem odboru novoustanovljene zbornice je le še en omembe vreden novinarski delodajalec – Primorske novice. Še vedno torej velja, kar je Brane Piano napisal takoj po preklicu stavke leta 2004: »Zato bi kazalo gospodarski zbornici priporočiti, da v svojo pogajalsko skupino imenuje delodajalce novinarjev in odpokliče malodajalce voditeljic, obrtnikov, manekenk, akviziterjev in brezposelnih. Ti namreč ne bodo nikoli privolili v staro, novo ali dopolnjeno kolektivno pogodbo. Zakaj le bi svoje avtorje prispevkov plačevali kakor novinarje?« (Piano 2004) Stavek se je izkazal za preroškega. Sindikat novinarjev Slovenije in zbornica nista v pogajanjih rešila ničesar, pravzaprav se sploh ne pogajata.

5.8 KAJ BI PRINESLA NOVA KOLEKTIVNA POGODBA?

Za dobro razumevanje motivov vseh vpletenih je nujno dobro poznati posledice, ki bi jih predvsem delodajalcem prinesla nova kolektivna pogodba. Večja pravna in socialna varnost samostojnih in svobodnih novinarjev bi za lastnike medijev seveda prinesla predvsem dražjo delovno silo.

5.8.1 LOKALNI NIVO

Dejstvo je, da bi regulacija zaposlovanja s kolektivno pogodbo precej zvišala stroške delovne sile predvsem pri manjših lokalnih, morda tudi pri večjih komercialnih medijih. Poplava medijev, ki jo je omogočila politika podeljevanja frekvenc sredi 90. let, je namreč med lokalnimi radii in časopisi povzročila izjemno konkurenco. Zato so manjši mediji, kot sem v nalogi že opisal, prisiljeni v »paktiranje« z lokalnimi političnimi ali gospodarskimi veljaki. Tu lahko dodam še en primer. Lastniki lokalnega radia Cerčno (Radio Odmev) so bili zaradi ekonomskih razmer prisiljeni sprejeti odločitev in ustanoviti »piar« službo. Tako je profesionalna in dobra novinarka lokalnega radia čez noč postala tudi »agentka« za odnose z javnostmi vseh večjih podjetij v regiji (Smučišče Cerčno, Eta Cerčno ...), kar je seveda brutalno kršenje novinarskega kodeksa. V kolikor bi prišlo do uveljavitve nove novinarske kolektivne pogodbe, bi to za lokalni radio pomenilo nov finančni pritisk, ki bi ga težko prenesli. Radio bi bil tako prisiljen v še bolj usodno sodelovanje z lokalno politiko ali gospodarstvom. Drug scenarij pa je, da bi postal plen večjih medijskih hiš, kar pa bi bil nov prispevek h koncentraciji medijskega lastništva. Rajko Gerič, podpredsednik Sindikata novinarjev Slovenije leta 2004 o novi kolektivni pogodbi: »V praksi to pomeni, da bodo morali lastniki manjših, lokalnih medijev enostavno redno zaposliti več ljudi. Kolektivna pogodba bo jasna in novinarjev brez pogodb in pravic ne bo več, stroški dela pa bodo res precej višji.« (Gerič 2004) Gerič je sicer že kmalu po stavki priznal, da bi tako oblikovana kolektivna pogodba finančno potopila precej manjših, lokalnih medijev: »Res bi nova kolektivna pogodba

prinesla tudi propad kakšnega izmed medijev, toda saj jih je tako ali tako preveč in potrebujemo kvaliteto, ne kvantitete.« (Gerič 2004) Zgovorna je tudi izjava Gojka Bervarja, novinarja radia Slovenija: »Preživetje teh malih medijev gre na račun polkvalificiranih, bedno plačanih ljudi, ki opravljajo novinarska in 'novinarska' dela.« (Bervar v Jurančič Šribar 2007, 93)

5.8.2 VEČJE MEDIJSKE HIŠE

Spremenjena kolektivna pogodba bi imela vpliv tudi na večje in vplivnejše medijske hiše. Podobno kot pri manjših bi bili tudi večji delodajalci prisiljeni več denarja porabiti za delovno silo. Dejstvo je namreč, da Proplus, ki ima v lasti POP TV in Kanal A, ter na primer Info TV z verigo radijskih postaj in svojo televizijo zaposlujeta ogromno maso samostojnih in svobodnih novinarjev, ki so v poklic pripravljeni vstopiti pod kakršnimikoli pogoji. Nova kolektivna pogodba pa bi zaostрила odnose, delodajalce prisilila, da vsaj delu svojih novinarjev finančno in profesionalno priznajo novinarski status, s tem pa bi nov sistem omenjenim medijem tudi odvzel konkurenčno prednost ustvarjanja poceni programa s precej cenejšo delovno silo. Kako resno je tudi Združenje za tisk in medije videlo to »grožnjo« o spremenjeni kolektivni pogodbi priča stališče glavnega delodajalskega pogajalca Mira Sotlarja: »Ugotovili smo, da se cena dela v posameznih medijskih hišah razlikuje glede na njihovo možnost pridobivanja dohodka. Če bi izenačili in bi vse plače skočile na višino časopisne hiše A, bi bili časopisni hiši C in D v izgubi. Tako bi povzročili samo škodo.« (Sotlar v Jurančič Šribar 2007, 94)

ZAKLJUČEK

1 POTRJEVANJE HIPOTEZE

1.1 POGLABLJANJE RAZKOLA

V celotni diplomski nalogi sem, vsaj upam, ves čas skušal nizati dokaze v prid moji osnovni hipotezi, da oktobrska novinarska stavka leta 2004 ni rešila ključnih težav novinarstva, nasprotno, še povečala je prepad med novinarji na primarnem trgu dela in tistimi na sekundarnem. Stavka je resda sprožila vrsto vprašanj o etiki v profesiji, številu medijev in statusu novinarjev, a niti pri enem vprašanju ni spodbudila rešitev. Še najbolj jasno sporočilo stavke je bilo, da novinarska etika avtorjev prispevkov ne sodi v novinarsko profesijo. Ena izmed želja sindikata ob stavki je bila po mojem mnenju oblikovanje nove meje med novinarji in avtorji prispevkov (med primarnim in sekundarnim trgom dela), ki bi med novinarje uvrstila novo maso za zdaj še svobodnih in samostojnih (z eno besedo honorarnih novinarjev). Ob takšnem razumevanju medijskega prostora in novinarske stavke je morda lažje pojasniti tudi, zakaj so se pri Delu, RTV Slovenija in Večeru odločili za stavko in zakaj so tej menda ostro nasprotovali menedžerji na POP TV (Škerl 2004).

1.2 NOVO RIVALSTVO, NOVA GENERACIJA?

RTV skupaj z največjimi časopisnimi hišami zaposlujejo veliko večino vseh novinarjev. Te hiše pred več kot desetimi leti niso imele nobene konkurence. V preteklih desetih letih pa so se razmere s pojavom komercialnih in regionalnih ter lokalnih medijev precej spremenile. »Novi« mediji so »tradicionalnim« s svežimi prijemi in vsebino speljali zajeten kup gledalcev (oddaji 24 ur na POP TV in Svet na kanalu A sta bolj gledani kot TV Dnevnik TV Slovenija. Toda tem medijem to vendarle uspeva z nižjimi stroški dela

in večjim številom sodelujočih honorarnih novinarjev (morda res tudi tistih novinarjev, ki imajo vse tiste omenjene »nenovinarske« lastnosti).

Zato se Sindikat in medijska stroka nikdar ne bosta sprijaznila, da osrednje informativne oddaje ali najbolj brane časopise, ki ustvarjajo javno mnenje v Sloveniji, v večini ustvarjajo študentje, »honorarci« in svobodnjaki (nečlani združenj), ki so bolj dovzetni za različne oblike pritiska z vsemi negativnimi posledicami, ki jih prinaša. Stavka je bila jasno sporočilo novinarskega ceha, da na nadaljnje poskuse razvrednotenja njihovega poklica ne pristajajo. Za menedžerje »novih« medijev pa se zdi, da ključne težave novinarstva ne vidijo. Tako Tomaž Perovič- »šef« Proplusa, kot urednik Financ Peter Frankl sta po novinarski stavki jasno izrazila nasprotovanje ciljem, ki si jih je zadal novinarski sindikat.

2 OBSTAJA REŠITEV?

2.1 PREOBLIKOVANJE ZBORNICE

Kot sem že večkrat opisal, je po mojem mnenju ključni problem sestava nekdanjega Združenja za tisk in medije oziroma današnje Zbornice založništva, knjigotrštva, grafične dejavnosti in radiodifuznih medijev. Dejstvo je, da to interesno združenje ne more pristati na nove sindikalne zahteve, ker bi s tem potopilo medijska podjetja, ki jih zastopajo. V obstoječem sistemu je pravzaprav situacija brezizhodna, edina možnost za razplet je, da v spore poseže država – z jasno zakonodajo, ki bi imela pravno pač večjo moč kot kolektivna pogodba. Tako bi najverjetneje res sledil propad nekaterih medijev, a vendarle bi bil to lahko začetek grajenja nekega novega sistema in drugačnih odnosov.

2.2 SPREMEMBA ZAKONA O RTV

V skladu z gornjimi vrsticami bi lahko bila ena prvih potez resna reorganizacija javne RTV-hiše, ki ji je nujno potrebno omogočiti, da si povrne ugled, ter prenehati z eksperimentiranjem. Zato bo ključno sedanjjo vlado nenehno opozarjati na dano obljubo o spremembi zakona o RTV in se predvsem kritično odzvati na vsak predlog. Tu bosta vloga in soglasje stanovskih društev ključni. Na nujnost resne reorganizacije RTV je v svojem revizijskem poročilu za leto 2004 opozorilo tudi Računsko sodišče RS. Na podlagi pregledanih 482 podjemnih pogodb (honorarnih sodelavcev) so ugotovili, da so v polovici primerov opravljanja honorarnega dela prisotni elementi delovnega razmerja, kot to določa Zakon o delovnih razmerjih. V tem primeru te osebe dela ne smejo opravljati na podlagi pogodb civilnega prava (Računsko sodišče 2004). RTV bi torej honorarne sodelavce, ki za to izpolnjujejo pogoje, enostavno morala zaposliti in s tem postaviti temeljni standard zaposlitvenega obnašanja v medijskih hišah.

2.3 OMEJITVE VSTOPA V PROFESIJO?

Pogosto je med novinarji slišati tudi pobude o omejevanju vstopa v novinarski poklic. Toda država in stanovska združenja avtorjem prispevkov (na primer zaradi tega, ker niso študirali družboslovja) ne morejo omejiti pravice do svobode govora, ker bi bil to poseg v temelj demokracije. Ena izmed zamisli je namreč uvedba strokovnega izpita za novinarje, a po mojem mnenju bi se zgodilo to, da bi si enostavno še manj ljudi prizadevalo pridobiti naziv novinar, novinarski poklic pa bi seveda vseeno opravljali. Tako bi pravzaprav le večali maso ljudi na sekundarnem trgu dela.

2.4 DRŽAVNO NOVINARSTVO?

Ena izmed zamisli je bila tudi subvencioniranje programov posebnega pomena. Te medije je želela država, v želji po pluralizaciji, financirati iz proračuna ali s 3% naročnine, ki jo zbere RTV. Nekaj denarja se je v letih 2002 in 2003 sicer razdelilo, toda po politični liniji. »V komisiji, ki je odločala o razdelitvi sredstev, so sedeli člani, ki so svojim (to mislimo dobesedno) medijem podelili finančna sredstva za prijavljene programe«.(Bašič Hrvatini 2004)

Zato je sporna tudi pobuda o t.i. državnem novinarstvu. Ta predvideva, da država ne bi financirala različnih medijev, pač pa bi pri posameznem mediju plačevala novinarje, ki prispevajo k pluralnosti. Natančneje bi država v časopisu, na TV ali radiu zakupila medijski prostor, kjer bi objavljali državni novinarji.

Svoje diplomsko delo bi zato zaključil s kratkim stališčem, ki je verjetno ključno spoznanje mojega štiriletnega študija na fakulteti. Edino, kar prispeva h krepitvi poti, na katero je slovenska družba stopila leta 1991, je moč civilne družbe. Karizma, ugled in dosežki kulturnih delavcev, znanosti, razuma, strokovnjakov pedagogov. Edino to prinaša demokracijo, napredek in po neki dolgi verigi odnosov tudi krepitev medijske kulture, spoštovanje novinarskega poklica in profesionalno ter dohodkovno varnost novinarjev. Le po tej poti se bo slovenska družba lahko izvila iz primeža večne »dvojnosti« pri praktično vsaki družbeni temi in le po tej poti se bo na primer Pivovarna Laško odpovedala lastništvu medijev. Ker bodo skupine civilne družbe z nenehnim opozarjanjem na vlogo podjetja v medijih korporaciji povzročili preveč škode. In verjamem, da bo vsak naslednji lastnik seveda še vedno v medijih plemenitil svoj kapital, a vendarle ne bo mogel znižati že doseženih standardov, če bo le država (politika) spoznala dolgoročno vrednost takega (naivnega?) prepričanja in zakonsko zaščitila pravice ter interese civilne družbe in demokracije.

LITERATURA

1. Abercrombie, Nicholas, Stephen Hill in Bryan S. Turner. 2000. *The penguin dictionary of sociology*. London: Penguin.
2. Apih, Jure. 2004. Pisma bralcev. *Sobotna priloga Dela* (9. oktober).
3. Bahar, Maja. 2008. *Intervju z avtorjem*. Ljubljana, 7. oktober.
4. *Davčna uprava Republike Slovenije*. 2008. Dostopno prek: http://www.durs.gov.si/si/fizicne_osebe/prispevki_za_socialno_varnost_za_fizicne_osebe/ (22. oktober 2008).
5. Gačeša, Jelena. 2004. Po stavki dogovor o pogajanjih. *Delo* (8. oktober).
6. Gerić, Rajko. 2004. *Intervju z avtorjem*. Ljubljana, 13. marec.
7. *Gospodarska zbornica Slovenije*. 2004. Dostopno prek: <http://www.gzs.si/slo/panoge/> (23. oktober 2008).
8. Hrastar, Mateja. 1998. *Kratek premislek o statusu svobodnjaka- (Malo) Pro in (veliko) Contra za svobodnjaški položaj novinarja*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/03/sociala/> (12. oktober 2008).
9. Hrvatin Bašič, Sandra. 2004a. *Zmeda zaradi zmed-a*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/20/rtvpos/> (22. september 2008).
10. --- 2004b. *Monopoly – družabna igra trgovanja z mediji*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/15/trg/> (22. september 2008).
11. Ignjatović, Miroljub. 2002. *Družbene posledice povečanja prožnosti trga delovne sile*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Jančič, dr. Peter. 2008. *Intervju z avtorjem*. Ljubljana, 12. november.
13. Jurančič, Iztok. 2008. *Nedokončana zgodba: zakaj so stavkali novinarji?*. Uvodnik. Ljubljana: Vitrum.
14. Jurančič Šribar, Luna. 2007. *Nedokončana zgodba: zakaj so stavkali novinarji?* Ljubljana: Vitrum.
15. Kermavnar, Helena. 2008. *Intervju z avtorjem*. Ljubljana, 16. november.

16. Klinar, Rina. 2004. *Delodajalec – tako odveč, a hkrati potreben?* Dostopno prek: <http://www.mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/20/stavka/> (22. september 2008).
17. Kocmur, Helena. 2004. Prvi dan novinarske stavke. *Delo* (3. oktober).
18. Križman, Silva. 2009. *Intervju z avtorjem*. Logatec, 5. januar.
19. Lesjak, Miran. 2008. *Intervju z avtorjem*. Ljubljana, 5. december.
20. Malović, Stjepan, Sherry Ricchiardi in Gordana Vilović. 2007. *Etika novinarstva*. Zagreb: Sveučilišna knjižara.
21. Markeš, Janez. 2004. Mrk. *Mag* (6. oktober).
22. Marovt, Alenka. 2008. *Intervju z avtorjem*. Ljubljana, 5. november.
23. Ministrstvo za kulturo. 2008a. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Razvidi/Novinarji_Poizvedba28082008.pdf (23. december 2008).
24. --- 2008b. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/postopki/mediji/vpis_v_razvid_medijev/ (23. december 2008).
25. Mulec, Sabrina. 2008. *Intervju z avtorjem*. Postojna, 9. oktober.
26. Pečenik, Erika. 2008. *Intervju z avtorjem*. Logatec, 13. oktober.
27. Peklaj, Robert. 2004. »SNS zavrača pogajanja«. *Delo* (3. oktober).
28. Piano, Brane. 2004. Novinarski malodajalci. *Nedelo* (10. oktober).
29. Pop TV. 2008. *Podatki o zaposlenih*. Interno gradivo.
30. Računsko sodišče. 2008. *Revizija računskega sodišča*. Interno gradivo.
31. Ranc, Tomaž. 2008. *Intervju z avtorjem*. Ljubljana, 19. november.
32. Repovž, Gregor. 2008. *Intervju z avtorjem*. Ljubljana, 17. november.
33. Scott, John in Gordon Marshall. 2005. *A dictionary of sociology*. New York: Oxford university press.
34. *Sindikata novinarjev Slovenije*. Dostopno prek: <http://sindikata.novinar.com> (22. marec 2008).
35. Smelser, Neil J. in Richard Swedberg. 1994. *The handbook of economic sociology*. New Jersey: Princeton university press.
36. Smith, Stephen W. 1994. *Labour economics*. New York: Routledge.

37. Splichal, Slavko in Colin Sparks. 1994. *Journalist for the 21st century*. New Jersey: Ablex publishing corporation.
38. *Statistični urad Slovenije*. 2004. Dostopno prek: <http://www.stat.si/> (22. marec 2004).
39. Škerl, Uroš in Brane Piano. 2004. Samostojni? Ne. Svobodni? Ne. Honorarni! *Sobotna priloga Dela* (2. oktober).
40. Škerl, Uroš. 2004. Pa ravno na praznični dan. *Delo* (13.oktober).
41. Tomažin, Martin. 2008. *Intervju z avtorjem*. Ljubljana, 7. november.
42. TV Slovenija, 1. program. 2005. *Dosje*. Ljubljana, 22. oktober.
43. Verdnik, Barbara. 2004. Stališča urednika. *Sobotna priloga Dela* (9. oktober).
44. *Zakon o medijih*. Člen 21. 2008. Dostopno prek: http://www2.gov.si/zak/Zak_vel.nsf/ea17665be36113bec1256616002db4e3/c12563a400338836c1256a3a0042e9e (27. oktober 2008).
45. *Zakon o medijih*. Člen 58. 2008. Dostopno prek: http://www2.gov.si/zak/Zak_vel.nsf/ea17665be36113bec1256616002db4e3/c12563a400338836c1256a3a0042e9e (27. oktober 2008).
46. Zorn, Aleksander. 2004. Repriza labodjega speva. *Mag* (6. oktober).